

Transformasi Fesyen Pakaian Muslim Di Semenanjung Tanah Melayu, 1930–1940

*Muslim Dress Fashion Transformation
In Malay Peninsula, 1930–1940*

Nazirah bte Lee

*Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemanusiaan
Universiti Pendidikan Sultan Idris*

Abstrak

Masyarakat Muslim di Semenanjung Tanah Melayu melalui zaman transisi sejak berakhirnya Perang Dunia Pertama. Mereka menghadapi dilema untuk memilih sama ada untuk kekal dalam nilai tradisi atau menerima nilai-nilai baru yang lazimnya disinonimkan dengan kemodenan dan kemajuan. Perkembangan yang terjadi selepas 1930 memperlihatkan bahawa Muslim di Semenanjung Tanah Melayu mempunyai karekteristik yang sangat berbeza berbanding sebelumnya. Perubahan ini penting untuk difahami kerana ia memberi kesan kepada Muslim sehingga kini. Sehubungan itu, artikel ini membincangkan transformasi tersebut dengan melihat kepada perkembangan dan perubahan yang berlaku dalam fesyen pakaian Muslim di Semenanjung Tanah Melayu. Kemunculan fesyen “baru dan moden” dalam masyarakat Muslim mencetuskan perdebatan dalam kalangan mereka. Cerapan kepada perbahasan yang berlaku dalam masyarakat pada waktu itu akan memberikan gambaran yang jelas tentang transformasi sosial yang terjadi sepanjang 1930–1940-an. Ini kerana fesyen adalah manifestasi kepada nilai dan norma yang mendasari pandangan dan pemikiran yang popular dalam sesebuah masyarakat dalam sesuatu tempoh masa. Ringkasnya, artikel ini bertujuan untuk melihat perubahan yang mengambil tempat dalam masyarakat Muslim dan isu-isu yang timbul ekoran perubahan tersebut dalam usaha untuk memahami sejarah sosial dalam tempoh yang dinyatakan.

Kata kunci *Transformasi, Muslim, fesyen, budaya, pemodenan.*

Abstract

In the post First World War, the Muslim societies in Malaya were going through a transition period. It led them to a dilemma to choose between preserving the traditional values or adapting to new values, which were usually perceived as a part of modernism and development. This development entails in the social history as the Muslim societies of Malaya after 1930 as they had different characteristics from those prior to that period. The changes that occurred within the Muslim societies are crucial to be understood as it had a huge impact to the Muslim societies in Malaysia today.

Hence, this article attempts to illustrate the transformations that took place within the Muslim society especially on the changes that occurred to the fashioned that they employed in their daily life. The emergence of a “new and modern” fashion caused a heated debate among the Muslims within the period of this study. A close scrutiny on local newspapers regarding the issue of fashion offers an explanation on the social transformation that took place in 1930–1940. This argument based on the fact that the popular values and norms in a society are usually presented through the attires. This article also aims to understand issues that arose following the changes of Muslim attires in 1930–1940 in order to understand the social history of the Muslim in that period of time.

Keywords Transformation, Muslim, fashion, culture, modernization

Pengenalan

Muslim di Semenanjung Tanah Melayu melalui zaman transisi pada tahun 1930 – 1940 kerana masyarakat Muslim pada waktu itu sedang menghadapi dilema untuk memilih nilai yang sesuai dengan etika Islam dan dalam masa yang sama memenuhi keinginan mereka untuk maju. Dilema tersebut semakin kuat ekoran perkembangan yang terjadi dalam masyarakat Muslim di peringkat antarabangsa. Ini merujuk kepada perkembangan politik di Asia Barat seperti, perubahan pentadbiran yang berlaku di Turki dan perkembangan nasionalisme di negara-negara Arab khususnya Mesir. Hubungan rapat yang terjalin di antara masyarakat Muslim di Semenanjung Tanah Melayu dengan masyarakat Muslim di Asia Barat telah mempengaruhi pemikiran masyarakat Muslim di Semenanjung Tanah Melayu dan ia telah mengakibatkan konflik dalam kalangan mereka kerana penerimaan Muslim di Semenanjung kepada idea dan isu yang dibahaskan adalah berbeza mengikut latar belakang pendidikan dan kecenderungan mereka. Selain itu, pengaruh pemikiran Barat yang menular dalam masyarakat Muslim pada tahun 1930 – 1940, ekoran daripada hubungan sosial mereka dengan pemerintah Barat serta masyarakat Eropah di rantau ini. Pengaruh tersebut semakin berkembang melalui kemasukan filem dan hiburan Barat serta perkembangan pendidikan anjuran British, khususnya selepas Perang Dunia Pertama. Kesan yang paling ketara berhubung penularan budaya dan pemikiran Barat ini boleh dikesan melalui perubahan yang terjadi dalam fesyen dan pakaian masyarakat Muslim. Sebahagian Muslim di Semenanjung Tanah Melayu mula menggantikan pakaian tradisional mereka dengan pakaian “baru dan moden”. Perubahan ini menimbulkan perdebatan yang hangat dalam kalangan masyarakat Muslim kerana mereka melihat perkembangan ini dengan pandangan yang berbeza. Bagi golongan yang mendokong kemodenan demi kemajuan bangsa, perkembangan tersebut dianggap sebagai petanda kemajuan, manakala sebahagian Muslim menganggap perkembangan tersebut sebagai permulaan kepada keruntuhan dan kehilangan identiti mereka.

Masyarakat Muslim melalui perubahan dalam sejarah sosial dan pendidikan mereka pada tahun 1930-an sehingga 1940. Artikel ini cuba mengupas kesan perubahan tersebut kepada kehidupan masyarakat Muslim dengan melihat kepada perubahan fesyen pakaian Muslim di rantau ini. Ini kerana, kajian lalu sepertimana yang dinyatakan dalam perbincangan di atas memperlihatkan bahawa norma dan nilai dalam agama

yang dianuti serta polisi kebangsaan merupakan faktor-faktor penting yang menentukan jenis pakaian dan fesyen yang diterima pakai dalam sesebuah masyarakat. Pemahaman kepada perubahan fesyen Muslim diharap akan dapat memberikan pemahaman yang jelas kepada perkembangan sejarah sosial Muslim di rantau ini sebelum teretusnya Perang Dunia Kedua.

Perkembangan dan perubahan fesyen pakaian masyarakat Muslim, 1930 – 1940

Pemilihan pakaian dipengaruhi oleh nilai utama yang mendasari hidup seseorang. Allner (1997) dalam kajiannya berhubung *trend* pakaian di Amerika Syarikat memperlihatkan bahawa fesyen dan warna pakaian berkait rapat dengan agama yang dianuti oleh seseorang. Dengan itu, pakaian lazimnya menjadi kayu ukur untuk menafsirkan identiti seseorang. Fareena Alam (2006) sebagai contohnya menyatakan bahawa penggunaan tudung di kalangan wanita Muslim di Eropah adalah gambaran identiti mereka sebagai penganut agama Islam dan komitmen mereka kepada agama tersebut. Pakaian juga dijadikan sebagai satu simbol yang menentukan penerimaan atau penolakan seseorang dalam sesebuah kumpulan. Bekas perdana menteri Britain sebagai contohnya menyatakan bahawa wanita British Muslim yang mengenakan tudung adalah golongan yang tidak mampu untuk berintegrasi dengan masyarakat umum di Britain (H. Ali, 2006).

Selain itu, penggunaan tudung juga membawa konotasi tertentu kepada pemakainya dalam kalangan masyarakat. Suriani Suratnam (2011) dalam kajiannya tentang wanita Muslim tidak bertudung di Singapura menyatakan bahawa wanita-wanita berkenaan memilih untuk mengabaikan pemakaian tudung kerana tidak mahu terikat dengan identiti Melayu-Islam yang dianggap akan menghadkan kebebasan mereka. Kajian Suriani Suratnam juga memperlihatkan bahawa pemilihan pakaian memberi kesan kepada tindak tanduk seseorang dalam pergaulan sosial mereka. Jelasnya, pakaian memberi kesan yang besar dalam menentukan sejauh mana penerimaan seseorang di dalam sesebuah kumpulan atau masyarakat. Kesan tersebut tidak hanya terhad kepada pergaulan harian malahan turut memberi kesan dalam urusan rasmi. Valarie Amiraux (2013) menyatakan bahawa pemakaian tudung, skaf dan purdah menyebabkan wanita Muslim di Eropah berhadapan diskriminasi dalam bidang perundangan di samping cabaran berhadapan dengan sentimen Islamophobia. Ringkasnya, kajian berhubung pakaian memperlihatkan bahawa pemilihan pakaian berkait rapat dengan nilai dan identiti seseorang dan ia membawa kesan yang signifikan dalam hubungan sosial seseorang.

Dalam sejarah sosial di Malaysia, isu pakaian mendapat perhatian dalam akhbar yang diterbitkan sepanjang tempoh kajian ini. Perkembangan nasionalisme Melayu dalam 1930-an mendorong masyarakat supaya menjadi lebih peka kepada perkara yang menjadi imej dan identiti Melayu. Dalam tahun 1930-an, konflik yang terjadi di antara masyarakat Melayu dan Arab menyebabkan masyarakat Melayu terdorong untuk menggantikan nilai yang dianggap mewakili budaya Arab dengan sesuatu yang 'baru'. Kesungguhan tersebut boleh dilihat melalui perbincangan berhubung penggantian bahasa Arab dalam ibadat khutbah dan gesaan untuk menggunakan tulisan rumi yang

dibincangkan di dalam akhbar-akhbar yang diedarkan di Semenanjung Tanah Melayu (Sebagai contoh lihat; *Warta Malaya* 21 Ogos, 1940; *Warta Malaya*. Julai, 31 1940; *Warta Jenaka*. 4 Mei, 1939; *Utusan Zaman*. 6 September, 1941. *Majlis*. September 26, 1938). Ringkasnya, masyarakat Melayu dalam tempoh ini berusaha untuk membentuk imej yang sesuai untuk identiti mereka. Walau bagaimanapun, menurut Mohden, F. R. (1993: 13-14), masyarakat Muslim ketika itu menghadapi kesukaran untuk bersatu dan menentukan nilai dan norma yang diterima dalam masyarakat secara kolektif. Sebahagian daripada masyarakat Muslim menerima nilai 'baru' - Barat- selagi ia selari dengan Islam manakala sebahagian yang lain menolak sepenuhnya nilai tersebut dengan alasan ia menyalahi Islam (Ahmed Ibrahim Abushouk, 2007:301-322). Ringkasnya, 1930-1940 merupakan satu tempoh di mana masyarakat Muslim di Malaya melalui pelbagai transformasi dalam usaha mereka untuk mencapai kemajuan dan kemodenan.

Selari dengan perkembangan tersebut, fesyen pakaian yang digunakan dalam masyarakat Muslim di Semenanjung Tanah Melayu telah mengalami perubahan berbanding sebelumnya. Secara umumnya, masyarakat Muslim di Semenanjung Tanah Melayu terdiri daripada pelbagai bangsa, iaitu Melayu, Arab dan India Muslim. Sehubungan itu, cara mereka berpakaian adalah bervariasi berasaskan kepada latar belakang kaum mereka. Pakaian yang mempunyai kaitan dengan simbol keagamaan seperti kupiah (bagi lelaki) dan tudung kepala (bagi perempuan) dianggap sebagai lambang identiti kepada masyarakat Melayu/Muslim di Semenanjung Tanah Melayu (*Pemimpin Malaya*, 12 September, 1933). Justeru, pengabaian kepada pemakaian kupiah dan tudung dalam kalangan lelaki dan wanita Muslim di Semenanjung dianggap sebagai satu tindakan yang akan menghilangkan identiti kerana mereka akan menjadi seperti "Cina, Hindu dan Nasrani dipandang orang" (*Pemimpin Malaya*, 12 September, 1933).

Oleh kerana masyarakat Melayu merupakan golongan majoriti dalam kalangan masyarakat Muslim, kebanyakan Muslim di Semenanjung menggunakan pakaian tradisional Melayu. Bagi lelaki, pakaian yang mereka gunakan adalah "bertengkolok, baju sarung, berseluar dengan kain skirt lutut (samping) dan kasutnya secara Melayu jika tidak salah ialah selipar dan capal ..." (*Pemimpin Malaya*, 19 September, 1933). Di samping persalinan baju Melayu, pakaian yang digunakan oleh lelaki Melayu dalam tempoh kajian ini turut dipengaruhi oleh kaum India Muslim dan juga masyarakat Arab. Ia berpandukan kepada iklan-iklan pakaian yang disiarkan di akhbar-akhbar yang dipasarkan di Semenanjung Tanah Melayu pada waktu itu yang memperlihatkan bahawa pakaian yang seringkali dijual kepada golongan lelaki sebagai pakaian harian adalah kain sarung, kain pelikat, kain samarinda, serban dan songkok (*Suara Malaya*, 4 Mei, 1926). Sebuah buku yang diterbitkan pada 1940 sebagai contohnya memberi contoh tentang "pakaian kebangsaan hartawan Arab" sebagai "bergamis dan di luarnya berbaju tuit... dengan sebutir tarbus" (Al-Syisab Al-Mawari, 1940:1-2). Sementara itu, lelaki Melayu yang bekerja di pejabat itu digambarkan sedang memakai sepasang sut ... bersongkok hitam" (Al-Syisab Al-Mawari, 1940:1-2).

Etika dan cara berpakaian masyarakat Muslim di Semenanjung Tanah Melayu dipengaruhi oleh agama Islam dan juga budaya masyarakat Arab. Penggunaan kain samarinda sebagai contohnya disebabkan oleh larangan agama Islam kepada lelaki

Muslim daripada memakai pakaian yang diperbuat daripada sutera. Dalam masa yang sama, pakaian lelaki Muslim sebelum Perang Dunia Pertama dipengaruhi oleh fesyen pakaian yang berasaskan kepada budaya masyarakat Arab. Ini kerana masyarakat Melayu di Semenanjung Tanah Melayu menganggap pakaian yang digunakan oleh masyarakat Arab sebagai sesuatu yang berkait rapat dengan agama. Sebagai contohnya, jubah yang digunakan oleh orang Arab dianggap pakaian yang sinonim dengan keimanan seseorang. Begitu juga dengan penggunaan seperti serban dan tarbus. *Al-Akhbar* sebagaimana dipetik oleh *Utusan Zaman*, 3 Mac, 1940) menyatakan, “serban itu mahkota Islam, bertempat di kepala ulama-ulama yang besar bukan sahaja di Arab juga di Semenanjung Tanah Melayu, [di] Indonesia..tarbus perhiasan kepada raja”.

Justeru, pemakaian serban dan jubah dianggap juga oleh Muslim pada waktu itu sebagai pakaian yang melambangkan Islam dan komitmen seseorang kepada ajaran Islam. Ia didorong oleh peranan orang Arab sebagai guru agama dan juga ketua dalam kalangan masyarakat tempatan. Penghormatan tersebut juga lahir kerana kekaguman mereka kepada ilmu-ilmu keagamaan dan juga karisma yang dimiliki oleh masyarakat Arab. Tambahan pula, masyarakat Melayu sebelum 1930-an juga menghormati masyarakat Arab kerana mereka percaya bahawa masyarakat Arab merupakan keturunan Nabi Muhammad SAW dan mempunyai kedudukan yang tinggi (Nathan, J. E., 1922).

Kecenderungan lelaki Muslim kepada unsur-unsur Arab dan Turki juga dapat dilihat melalui strategi pemasaran yang digunakan dalam penjualan pakaian di Semenanjung Tanah Melayu. Iklan-iklan tarbus yang disiarkan oleh peniaga Muslim di Semenanjung Tanah Melayu yang berasaskan kepada nama-nama tokoh atau nama-nama negara di Asia Barat, contohnya, Fez Iraq, Fez Mesir, Fez Faisal, dan Fez Anwar Bek (*Chahaya Malaya*, 8 Januari, 1928). Fez Anwar Bek merupakan tarbus yang dianggap paling eksklusif dalam pasaran di rantau ini berbanding tarbus dari jenis yang lain (*Lembaga Melayu*, 11 Februari, 1919). Penggunaan nama-nama tersebut memperlihatkan bahawa rujukan/sandaran kepada Asia Barat mengangkat nilai komersil sesuatu produk dan membantu penjualannya di Semenanjung Tanah Melayu. Ringkasnya, pengaruh Asia Barat adalah signifikan dalam sejarah fesyen pakaian yang digunakan oleh lelaki Muslim di Semenanjung Tanah Melayu.

Selain tarbus, aksesori kepala yang digunakan oleh lelaki Muslim di Semenanjung Tanah Melayu adalah songkok. Di utara Semenanjung Tanah Melayu, salah seorang daripada peniaga Muslim yang terlibat dalam perniagaan ini adalah Syed Sheikh Al-Hadi. Beliau mengiklankan tentang pelbagai jenis songkok yang dijual di kedainya dan khidmatnya untuk memperbaiki songkok yang rosak (*Al-Ikhwān*, 16 September, 1926). Manakala di selatan, keluarga Al-Sagoff yang terlibat dengan perniagaan tekstil dan menawarkan pelbagai jenis songkok di samping pakaian lelaki yang lain seperti kain pelikat kepada Muslim khususnya mereka yang tinggal di Singapura (*Lembaga Melayu*, 11 Februari, 1919).

Bagaimanapun, penggunaan pakaian yang berasaskan kepada budaya Asia Barat ini kemudiannya telah ditukar dengan pakaian Barat, khususnya bagi golongan yang berada dalam kalangan Muslim. Majalah *Jasa* sebagai contohnya melaporkan tentang masyarakat Arab yang mula menggantikan jubah dan serban mereka dengan kot dan topi pada tahun 1929 (*Jasa*, 13 Julai, 1929). Pengaruh Barat ini menyerap dalam kalangan

Muslim kerana didorong oleh hubungan sosial mereka dengan golongan pemerintah British dan masyarakat Eropah yang tinggal di rantau ini. Masyarakat Arab contohnya mempunyai hubungan rapat dengan pegawai British di Semenanjung Tanah Melayu kerana latar belakang mereka yang lazimnya bekerja sebagai kakitangan kerajaan British, ketua masyarakat tempatan ataupun peniaga. Saiyid Omar Al-Sagoff sebagai contohnya mempunyai hubungan peribadi dengan pegawai-pegawai tertinggi British dan juga keluarga diraja Britain kerana latar belakangnya sebagai seorang peniaga (Syed Mohsen Al-Sagoff, 1946:23). Masyarakat Arab yang terlibat dalam perniagaan bergaul rapat dengan British dan masyarakat Eropah yang lain disebabkan oleh jaringan hubungan mereka dalam dunia komersil. Pergaulan tersebut mendedahkan mereka kepada budaya Eropah dan menyebabkan mereka tertarik kepada cara berpakaian mereka yang dianggap lebih moden dan menarik.

Pakaian Barat juga menarik minat golongan lelaki Muslim yang bekerja dengan pihak British. Artikel berhubung pakaian yang diterbitkan di akhbar seringkali menyatakan bahawa golongan yang bekerja sebagai “kerani dan majistret” lazimnya “...mengenakan sut..., ber *neck tie* dan bertopi helmet” (*Utusan Zaman*, 21 Januari, 1940). Selain itu, golongan pelajar yang mendapat pendidikan di sekolah anjuran British juga terpengaruh dengan cara berpakaian Barat. *Utusan Melayu* sebagai contohnya menyatakan bahawa lepasan *Malay College Kuala Kangsar* arif berhubung etika pakaian Barat yang sesuai dan sepatutnya digunakan mengikut majlis yang mereka hadiri (*Utusan Melayu*, 6 November, 1947). Ringkasnya, masyarakat Muslim yang mempunyai hubungan langsung dengan pihak British sama ada melalui pendidikan atau pergaulan sosial mula menggunakan pakaian Barat berbanding pakaian tradisional Muslim sejak awal 1930-an.

Penerimaan meluas kepada pakaian Barat dalam masyarakat Muslim pada 1930-an dapat dilihat apabila ia mula digunakan dalam majlis penting yang mereka anjurkan. Pakaian Barat mula menjadi pilihan dalam majlis perkahwinan Muslim di Semenanjung Tanah Melayu. Berdasarkan cerapan kepada beberapa buah akhbar, pasangan yang memilih untuk menggunakan pakaian Barat dalam majlis perkahwinan mereka lazimnya bekerja sebagai guru atau kakitangan pentadbiran British. Justeru, pemilihan pakaian Barat dalam majlis perkahwinan boleh dikaitkan dengan latar belakang pendidikan/pekerjaan pengantin yang melangsungkan perkahwinan tersebut. *Lembaga Semenanjung Tanah Melayu* sebagai contohnya menyiarkan gambar perkahwinan di antara Sharifah Nur Al-Habshee dengan Saiyid Muhamad Al-Habshee yang berlangsung pada Julai 1935 (*Lembaga Semenanjung Tanah Melayu*, 12 Ogos, 1935). Pengantin perempuan mengenakan gaun pengantin Barat tanpa memakai tudung kepala. Menurut laporan *Lembaga Semenanjung Tanah Melayu*, Sharifah Nur Al-Habshee mendapat pendidikan di sekolah Inggeris dan bertugas sebagai guru muzik (*Lembaga Semenanjung Tanah Melayu*, 12 Ogos, 1935). Gambar berikut sebagai contohnya memperlihatkan gambar pasangan pengantin yang menggunakan pakaian Barat walaupun pengantin lelaki masih lagi menggunakan songkok dan mengenakan kain sarung;

Majlis Perkahwinan Cikgu Taha bin Kasim dan Cikgu Marhamah Hj Arshad
(*Utusan Zaman*, April 13, 1940)

Penularan fesyen pakaian Barat dalam kalangan wanita merupakan isu yang diperdebatkan dalam masyarakat Muslim pada penghujung 1930-an sehingga 1940. Pengadaptasian fesyen Barat oleh lelaki Muslim tidak mendapat perhatian serius dalam kalangan Muslim. Ia jarang sekali dibincangkan di akhbar. Namun begitu masih terdapat beberapa kritikan yang diketengahkan di akhbar berhubung pakaian lelaki.

Shorga Dunia sebagai contohnya menerbitkan kritikan kepada lelaki Muslim yang meniru pakaian dan fesyen Barat dengan “berseluar labuh” dan “berjambang di kedua-dua belah pipi seperti paderi” kerana terpengaruh dengan cara berpakaian bintang filem Barat yang mereka saksikan di dalam wayang gambar (*Shorga Dunia*, 1 September, 1936). Selain itu, seorang penulis mengecam individu yang meniru pakaian Barat sebagai golongan yang kurang mempunyai semangat cintakan tanah air (*Pemimpin Malayu*, 31 Oktober 31, 1933). Pakaian Barat “umpama kemeja, seluar panjang dan [sandal]” yang dikenakan oleh pelajar lulusan sekolah Inggeris dengan tidak memakai kupiah digambarkan sebagai satu manifestasi kepada kegagalan mereka untuk menjiwai identiti mereka sebagai Melayu. Ringkasnya, pendidikan anjuran British dan budaya pemikiran yang disalurkan melalui wayang gambar meninggalkan kesan dan pengaruh kepada Muslim dalam memutuskan jenis pakaian dan fesyen yang mereka gunakan dalam kehidupan harian mereka.

Walau bagaimanapun, kritikan kepada pakaian lelaki bukanlah isu yang dibahaskan dengan meluas di akhbar. Ini kerana pakaian lelaki tidak melibatkan isu-isu yang sensitif kepada masyarakat pada waktu itu seperti pendedahan aurat ataupun adat kesopanan. Hal ini berbeza dengan isu pakaian dan fesyen “baru dan moden” yang digunakan oleh

golongan wanita yang dianggap bertentangan dengan agama, adat serta adab dan sopan dalam masyarakat Muslim ketika itu.

Pakaian tradisional wanita Muslim sebelum Perang Dunia Pertama adalah kain sarung, baju labuh dan juga tudung kepala (*Shorga Dunia*, 1 September, 1936; *Utusan Zaman*, 21 Januari, 1940). Justeru, wanita Muslim lazimnya menggunakan baju tradisional Melayu seperti baju kurung dan kain batik. Wanita Muslim berketurunan Arab dan India juga menggunakan pakaian tradisional Melayu sebagai pakaian harian mereka kerana pengaruh budaya tempatan ekoran pergaulan mereka dengan masyarakat Melayu. Pakaian tersebut dianggap sebagai pakaian yang sopan dan bersesuaian dengan adat dan agama Islam. Justeru, penggunaan pakaian yang mempunyai fesyen yang berbeza daripada yang dinyatakan di atas menimbulkan kontroversi dalam kalangan Muslim dalam tempoh kajian ini.

Artikel berhubung pakaian dalam akhbar yang diterbitkan pada akhir tahun 1930-an, mengandungi kritikan kepada golongan muda dalam kalangan wanita Muslim. Pembaca mengirimitkan surat kepada akhbar dan membahaskan tentang isu fesyen pakaian baharu yang dilabelkan sebagai pakaian “moden”. Berdasarkan kepada cerapan kepada beberapa keluaran akhbar *Warta Jenaka*, *Utusan Zaman*, *Pemimpin Melayu* dan *Shorga Dunia*, pakaian “moden” merujuk kepada fesyen yang dikenali sebagai “fesyen Shanghai”, “fesyen pakaian Barat” dan “pakaian Bandung”. Fesyen pakaian Barat menurut *Pemimpin Melayu* adalah pakaian seperti “mem” dan “misi” yang merujuk kepada baju gaun (*Pemimpin Melayu*, 11 Mei, 1934), manakala fesyen pakaian Bandung pula merujuk kepada “baju ketat, kain batik tak berkampung [dan] berkasut medan” (ibid). Seterusnya, fesyen Shanghai pula merujuk kepada penggunaan seluar yang ketat dalam kalangan wanita. “Kutu Embun, Klang” dalam ulasannya tentang “*modern style*” menjelaskan bahawa fesyen moden adalah pakaian yang meniru “cara Cina berseluar ketat, cara keling (hindu) dan berpakaian cara jantan...” (*Shorga Dunia*, 1 Jun, 1936). Secara umumnya, pakaian moden bagi masyarakat Muslim pada 1930–1940 adalah merujuk kepada penggunaan seluar dan juga baju gaun serta baju yang berlelgan pendek dan singkat berbanding baju kurung tradisional yang digunakan sebelum itu. Secara keseluruhannya fesyen ‘baru dan moden’ dianggap sebagai pakaian yang menjolok mata, membuka aurat dan tidak sesuai bagi wanita Muslim.

Sebahagian masyarakat Muslim percaya bahawa fesyen pakaian “moden” akan membawa kepada “keruntuhan umat” (*Utusan Zaman*, 30 Mac, 1940). Justeru, perkara ini dipandang serius oleh Muslim, khususnya pejuang nasionalisme Melayu yang pada waktu itu sedang berusaha untuk memajukan ekonomi mereka demi bersaing dengan kaum lain di semenanjung pada waktu itu. Pejuang nasionalisme juga bimbang bahawa fesyen pakaian moden akan menggugat identiti masyarakat Melayu. Ini kerana sebahagian mereka percaya bahawa penggunaan pakaian “moden” akan menghilangkan identiti Melayu kerana pakaian mereka tidak lagi berfungsi untuk memperlihatkan identiti kemelayuan mereka (*Utusan Zaman*, 4 Februari, 1940). Justeru, penggunaan pakaian moden dipandang sebagai salah satu punca yang membawa kepada masalah ekonomi dan politik masyarakat Melayu.

Pakaian “baru dan moden” juga dianggap sebagai pembawa kepada masalah sosial dalam kalangan wanita Muslim di Semenanjung Tanah Melayu. Seorang pembaca yang menggunakan nama Rokiah Shamsudin sebagai contohnya menyatakan bahawa “...

punca-punca segala kejahatan kaum ibu yang terdapat pada masa sekarang ialah tidak lain kerana selalu memodenkan pakaian-pakaian dan gaya yang dibaharu-baharukan itu..” (*Warta Jenaka* Januari 11, 1937). Penggunaan pakaian yang mendedahkan aurat dan pengabaian tudung kepala dalam kalangan wanita Muslim dianggap sebagai satu tindakan yang menyebabkan turunnya nilai diri seseorang wanita dalam masyarakat. Seorang penulis menyatakan bahawa:

“...di pihak perempuan[-perempuan] Melayu kita yang berharga 50 itu kelak boleh laku 100 manakala [id]ak lekang tudung kepalanya. Sebaliknya yang berharga 100 itu manakala bebas dengan terdedah sahaja muka hidungnya (selalu beri percuma kepada biji mata orang) kelak akan turun harganya sekadar dua atau boleh jadi tinggal suku sahaja...”.

(Pemimpin Melayu, 12 September, 1933).

Ringkasnya, fesyen pakaian yang berbeza daripada pakaian tradisional dipandang sebagai punca masalah kepada masyarakat Muslim di Semenanjung sama ada dari sudut pembangunan ekonomi bangsa dan juga pemantapan sosial mereka.

Sehubungan itu, pakaian “baru dan moden” dianggap oleh Muslim yang tidak selesa dengan fesyen tersebut sebagai sinonim dengan imej negatif. Seorang pembaca yang mengirim surat kepada *Shorga Dunia* sebagai contohnya menggambarkan perempuan yang memakai pakaian “moden” iaitu berkasut tumit tinggi, berkain batik kotak, berbaju bandung, bersanggul lintang dan membawa beg tangan tanpa memakai selendang (tudung kepala) sebagai pelacur (*Shorga Dunia*, 1 Jun, 1936). Manakala, Ahmad Zahran yang menulis kepada *Utusan Zaman* menyatakan bahawa pakaian moden yang mendedahkan aurat akan menjuruskan mereka (wanita Muslim) untuk menjalani kehidupan yang tidak bermaruah seperti terjebak dalam pelacuran atau menjadi perempuan simpanan (*Utusan Zaman*, 30 Mac, 1940). Ringkasnya, pakaian “moden” membawa konotasi yang negatif kepada pemakainya dan ia dipandang rendah oleh masyarakat Muslim di Semenanjung Tanah Melayu.

Namun begitu, pakaian moden tetap mendapat sambutan dalam kalangan sebahagian Muslim di Semenanjung Tanah Melayu. Kritikan dan perdebatan yang disiarkan di akhbar-akhbar memperlihatkan bahawa pakaian fesyen “moden” ini digunakan dengan meluas dalam kalangan wanita Muslim di Semenanjung. Tambahan pula, sebahagian daripada Muslim menerima pakaian “moden” ini dengan terbuka. Bahkan, terdapat lelaki Muslim (khususnya pekerja kerajaan) yang meminta supaya isteri-isteri mereka mengenakan pakaian tersebut sebagai ganti kepada pakaian tradisional yang dianggap tidak bergaya dan tidak sesuai untuk isteri mereka (*Utusan Zaman*, 21 Januari, 1940). Jelasnya pemilihan pakaian moden dalam kalangan wanita Muslim adalah disebabkan oleh keinginan mereka atau suami mereka untuk bergaya selari dengan perkembangan fesyen yang berlaku dalam tempoh berkenaan.

Selari dengan isu berkenaan tudung, fesyen rambut wanita Muslim mula menjadi topik perbincangan. Ia mula timbul ekoran saranan daripada seorang penulis yang bernama Ariffin Ishak yang menyarankan supaya wanita Muslim memotong rambut untuk mencapai kemajuan (*Warta Jenaka*, 18 Januari, 1937). Saranan tersebut dianggap sebagai sesuatu yang bertentangan dengan amalan tradisi wanita Melayu yang menyimpan rambut panjang. Memotong rambut pendek dianggap sebagai

sesuatu yang hina (*Warta Jenaka*, 11 Januari, 1937). Sehubungan itu, pelbagai alasan dikemukakan untuk menolak saranan memotong rambut “demi kemajuan bangsa” yang dikemukakan oleh Encik Arifin Ishak. Kebanyakan daripada alasan tersebut adalah bersandarkan kepada alasan keagamaan dan adat istiadat Melayu.

Salah seorang penulis menyatakan pemotongan rambut pendek akan menyukarkan wanita Muslim untuk memakai tudung kerana “jika rambutnya sudah dipotong dimanakah kain tudung itu boleh disangkutkan lagi...” (*Warta Jenaka*, 11 Januari, 1937). Sementara, *Warta Jenaka* juga menyatakan bahawa seruan untuk memotong rambut demi mencapai kemajuan adalah sesuatu yang tidak munasabah (*Warta Jenaka*, 18 Januari, 1937). Walaupun begitu, ia menganggap bahawa keputusan untuk memotong rambut pendek atau sebaliknya adalah hak individu. Manakala, seorang penulis kepada *Warta Jenaka* menyatakan saranan untuk memotong rambut adalah “kecemaran yang ditegah oleh syarak”.

Isu berhubung pemotongan rambut pendek yang dibincangkan di dalam *Warta Jenaka* memperlihatkan bahawa Muslim mempunyai dua pandangan yang berbeza. Golongan yang inginkan kemajuan percaya ia adalah satu pembaharuan yang perlu dilalui oleh wanita Muslim. Pemotongan rambut pendek seperti wanita asing di negara maju dilihat sebagai batu loncatan untuk memudahkan mereka bergerak dan menyumbang kepada kemajuan bangsa. Manakala, golongan yang skeptikal kepada cadangan tersebut percaya ia akan menggugat agama dan adat serta tidak praktikal kepada wanita Melayu.

Akhbar memberi gambaran bahawa penggunaan tudung dalam kalangan wanita Muslim pada 1930-an semakin berkurangan dan seruan untuk penggunaan tudung dalam kalangan wanita kurang mendapat sambutan. Tambahan pula, keperluan bertudung mula dipersoalkan oleh sebahagian wanita Muslim yang terpengaruh dengan gerakan pembebasan wanita pada waktu itu. Justeru, dalam isu berkaitan pemakaian tudung di kalangan Muslim, terdapat dua pihak yang mengabaikannya. Pertamanya, golongan yang terpengaruh dengan fesyen “moden” manakala golongan kedua adalah golongan yang terlibat dengan gerakan pembebasan wanita. Wanita yang tertarik dengan idea pembebasan wanita dari Barat menekankan bahawa salah satu daripada cara untuk mereka maju adalah dengan penggunaan pakaian Barat. Justeru, wanita digesa untuk mengubah cara penampilan dengan mengubah cara berpakaian dalam kalangan wanita Muslim di Semenanjung Tanah Melayu. Seorang penulis wanita mengutus surat kepada akhbar berbahasa Arab yang diedarkan di Kepulauan Melayu dengan menyelitkan seruan kepada wanita untuk mengambil iktibar daripada perkembangan yang berlaku di Asia Barat (*Al-Huda*, 31 Ogos, 1931). Penulis menegaskan bahawa wanita Mesir telah pun mengabaikan pemakaian tudung mereka, di samping memaklumkan bahawa perkara yang sama telah pun berlaku di Turki. Seterusnya, penulis menyebut bahawa wanita negara Eropah juga maju dan menyumbang kepada negara mereka. Jelasnya, penggunaan pakaian tradisi yang menutup dianggap sebagai punca kepada kemunduran wanita Muslim.

Walaupun pandangan ini disangkal oleh cerdik pandai dalam masyarakat pada waktu itu seperti Saiyid Ahmad bin Muhamad Al-Junied (*Al-Arab*, 14 Syaaban, 1350H) dan Abdul Wahid Al-Jilani namun ia memperlihatkan bahawa wanita Muslim di Semenanjung Tanah Melayu sedang melalui satu fasa perubahan pada waktu itu

(*Al-Huda*, 20 Julai, 1931). Ia memberikan gambaran bahawa sesetengah wanita Muslim di Semenanjung Tanah Melayu dalam tahun 1930-an mula merasa tidak selesa untuk mengenakan tudung kepala yang dianggap ketinggalan zaman dan pembawa kemunduran.

Perdebatan dan perbincangan dalam akhbar yang diedarkan di Semenanjung Tanah Melayu memperlihatkan bahawa masyarakat Muslim mengubah fesyen mereka berpakaian sepanjang tempoh kajian ini. Fesyen bahawa menjadi pilihan masyarakat Muslim kerana ia membawa konotasi bahawa mereka bergerak selari dengan perkembangan semasa dan tidak ketinggalan zaman.

Perubahan fesyen pakaian Muslim lebih drastik pada tahun 1940, kerana pakaian bercirikan Arab mula dikecam pada waktu itu. Ia timbul ekoran daripada perkembangan semangat nasionalisme Melayu, yang mendorong mereka untuk bersikap prejudis kepada budaya Arab yang meresap masyarakat Melayu. Sikap tersebut memberikan kesan yang besar kepada fesyen pakaian Muslim di rantau ini. Salah seorang tokoh nasionalis Melayu, Abdul Rahim Kajai telah menulis artikel-artikel yang memberikan label yang negatif kepada pakaian yang berasal daripada Asia Barat. Pakaian seperti tarbus, serban, jubah dan seumpamanya dianggap sebagai sesuatu yang ketinggalan zaman. Wak Ketok (nama samaran yang digunakan oleh Abdul Rahim Kajai) pada Februari 1940, menulis,

“...Ana tidak peduli adakah ana dipanggil orang yang mulia juga atau tidak[,] tetapi tarbus dan serban ana mesti ana lelong. Cuba anta fikir apa sudahnya ana memakai tarbus dan serban itu zaman sekarang?...Ana bawa serban sama tarbus ana lelong. Pun celaka anta kata habis rata-rata bandar Singapura dan Kota Betawi ana ... Ada ana tunjukkan kepada orang-orang Arab dan orang-orang India[,] dia orang kata tarbus dan serban ana itu sudah berkarat dia orang tak mahu beli. Ana tunjukkan kepada orang Melayu dia orang kata zaman sekarang orang Melayu mahu pakai pakaian kebangsaan sahaja”.

(*Utusan Zaman*, 18 Febuari, 1940)

Penulis memperlihatkan bahawa penggunaan pakaian yang mempunyai nilai-nilai kearaban mula kurang popularitinya dalam kalangan Muslim di Semenanjung Tanah Melayu. Jelasnya, perkembangan semangat nasionalisme Melayu mengubah nilai dan norma dalam masyarakat Melayu dan ia memberi kepada cara mereka berpakaian. Masyarakat Melayu sepertimana yang dinyatakan di akhir petikan tersebut memilih untuk menggunakan pakaian kebangsaan Melayu sahaja iaitu baju Melayu bagi golongan lelaki dan memandang rendah kepada pakaian yang bercirikan Arab.

Jelasnya, mulai tahun 1940, masyarakat Melayu mula mengubah pandangan tradisi mereka kepada pakaian yang digunakan dalam masyarakat Arab. Ia berbeza dari pandangan yang diterima pakai dalam masyarakat sebelum teretusnya Perang Dunia Pertama. Pada waktu tersebut, pakaian Arab dianggap mempunyai kemuliaannya yang tersendiri lantaran ia dilihat sinonim dengan Islam. Mulai tahun 1940-an, masyarakat mula diingatkan bahawa pakaian seperti tarbus, serban (*Utusan Zaman*, 3 Mac, 1940) dan jubah (*Utusan Zaman*, 13 April, 1940) bukanlah sesuatu yang bersifat Islamik. Bahkan ia mula disinonimkan dengan masyarakat Yahudi yang dianggap musuh Islam oleh Muslim di Semenanjung Tanah Melayu pada waktu. Sebuah artikel dalam *Utusan Zaman* (Mac 3, 1940) menyatakan:

Bini wak ketuk...suruh pakai tarbus atau pakai serban...mak ketok kata-kata ana, katanya serban dan tarbus itu pakaian yang terlebih mulia sekali dalam bangsa Islam dipakai oleh ulama dan raja-raja serta orang besar-besar dan orang kaya Islam...ana kurang ajar tak tahu adat membalutkan serban kepada nangka...ana jawab, Yahudi banyak pakai tarbus dan serban...

Jelasnya, konflik dalam hubungan di antara masyarakat Melayu dan Arab serta India Muslim pada tahun 1930-an memberikan kesan yang besar kepada cara berpakaian dalam kalangan masyarakat Melayu pada 1940-an. Justeru masyarakat Melayu mula mengubah cara berpakaian mereka yang berinspirasi budaya masyarakat Asia Barat dan Islam kepada pakaian yang bercirikan kebangsaan dan juga kebaratan. Perkembangan ini menyebabkan pakaian Barat diterima dengan lebih meluas berbanding sebelumnya.

Penutup

Perbincangan berhubung fesyen dan pakaian yang digunakan oleh masyarakat Muslim memperlihatkan bahawa perubahan dan transformasi sosial berlaku sepanjang tempoh kajian. Penggunaan pakaian yang moden dan baru oleh golongan lelaki dan perempuan memperlihatkan bahawa penularan budaya luar tersebar luas dalam masyarakat sehingga sebahagian besar daripada mereka mengabaikan etika pakaian yang ditetapkan dalam agama dan adat budaya tempatan. Masyarakat Muslim sepanjang tahun 1930 – 1940 menghadapi kecelaruan dalam menentukan fesyen pakaian yang dianggap sesuai dengan aspirasi masyarakat pada waktu itu yang inginkan kemajuan. Perkembangan yang berlaku pada tahun 1940 menyebabkan pakaian yang berasaskan kepada budaya Arab mula diketepikan dalam kumpulan majoriti masyarakat Muslim (Melayu). Kekeliruan masyarakat Muslim berhubung isu pakaian dan fesyen yang sepatutnya digunakan membawa konotasi bahawa pemahaman masyarakat kepada etika pakaian yang ditetapkan oleh agama Islam adalah rendah. Perkembangan ini mencadangkan bahawa masyarakat Muslim dalam tempoh kajian ini lebih terpengaruh dengan pemikiran sekular yang didedahkan kepada mereka pendidikan, industri hiburan dan pergaulan harian mereka. Kritikan dan tulisan di akhbar yang diedarkan sepanjang tahun 1930–1940 memperlihatkan bahawa masih terdapat sebahagian masyarakat Muslim yang tidak terpengaruh dan kekal dengan fesyen pakaian tradisional namun, jumlah mereka tidak dapat menandingi mereka yang tertarik dengan fesyen “baru dan moden’ yang dianggap lebih baik dan menarik.

Rujukan

- Ahmed Ibrahim Abushouk. (2007). “Al-Manar and the Hadrami Elite in the Malay-Indonesian World: Challenge and Response in *Journal of Royal Asiatic Society* Series 3, 17, 3 (2007) pp. 301-322
- Alam, F. “Beyond the Veil” dlm. *Newsweek*, November 27, 2006.hlm.32
- Al-Arab*, Syaaban 1350 H
- Al-Huda*, Julai 1931
- Al-Huda*, Ogos 1931

- Ali, H. (2006). "Setting themselves apart" dlm *Newsweek*. November 27,2006.hlm. 39
Al-Ikhwān, September, 1926
- Allner, M. (1997). *Religion and Fashion: American Evangelists as Trendsetters and Fashion innovators in Marketing and Communications*, dicapai atas talian <http://www.paradigme.com/sources/SOURCES-PDF/pages%20de%20Sources02-2-6.pdf> 30 Mac, 2011.
- Al-Syisyab Al-Mawari. (1940). *Rachon di Taman Penghiboran-atau-siapa Khilaf*. Singapura: SV Press
- Amiriaux, V. (2013). "Headscarves and Burqas in Europe: How the religion of some become the public concern of others". Kertas kerja di Persidangan Muslims, Multiculturalism and Trust: New Directions, Anjuran, Muslims, Trust and Cultural Dialogue, Councils UK, University of East London & SOAS Centre for the study of Pakistan, Di SOAS, University of London, Jun 1-2, 2013
- Chahaya Malaya*, Januari, 1928
- Fred. R. Von der Mohden. (1993). *Two Worlds of Islam: Interaction between Southeast Asia and the Middle East*. Florida: University Press of Florida
- Jasa*, Julai, 1929
- Lembaga Melayu* Februari, 1919
- Lembaga Semenanjung Tanah Melayu*, Ogos, 1935
- Nathan, J.E. (1922). *The Census of British Malaya (The Straits Settlements, Federated Malay States and Protected States of Johore, Kedah, Perlis, Kelantan, Trengganu and Brunei)*. London: Waterlow & Sons Ltd
- Nazirah Lee. (2010). "A Potrait of the Arabs in Singapore through the Lens of Al-Huda" dlm *Perspektif*. Vol. 2(1).pp.43-67
- Nazirah Lee. (2010). "The Arabs in British Semenanjung Tanah Melayu in the Interwar Years, 1918-1941: A Historical Study" Desertasi, Ph.D, Fakulti Pengajian Antarabangsa, Hiroshima City University
- Pemimpin Malayu*, November 1933
- Pemimpin Malayu*, October 1933
- Pemimpin Malayu*, September 1933
- Shorga Dunia*, Jun 1936
- Shorga Dunia*, September 1936
- Suara Malayu*, Mei 1926
- Utusan Melayu*, November 1947
- Utusan Zaman*, September 1938
- Utusan Zaman*, Januari 1940
- Utusan Zaman*, Febuari 1940
- Utusan Zaman*, Mac 1940
- Utusan Zaman*, April 1940
- Warta Jenaka* Januari, 1937
- Warta Jenaka* May, 1939
- Warta Malaya* Julai, 1940
- Warta Malaya* Ogos, 1940
- Qasim Amin. (2005). *The Liberation of Women The New Women*. Samiha Sidhom Peterson (Terj.). Cairo: The American University Cairo Press.
- Suriani Suratnam. (2011). "Tudung Girls: Unveiling Muslim Women's Identity in Singapore" in Maznah Mohamad & Syed Muhamad Khairudin Aljunied (eds). *Melayu The Politics, Poetics and Paradoxes of Malayness*. Singapura: National University Singapore.hlm. 168-194
- Syed Mohsen Al-Sagoff. (1946). *Story of My Life*. Singapore: The Author.